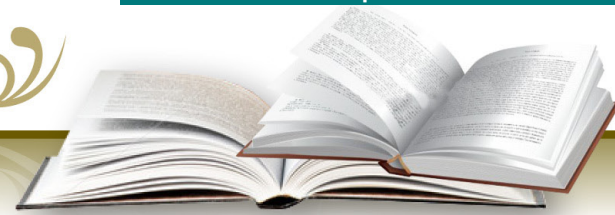

תורה והוראה

קורא יקר,

בתחילת הפרשה אני מתוודעים לכוחו של הדיבור - שהרי תרי"ג מצוות ניתנו להם לישראל, עליהן אין להוסיף ומהן אין לגרוע, ולמרות זאת מצווה אחת ישנה המוסיפה לאדם חיובים ואיסורים אשר אינם כלולים בתרי"ג מצוות.

על מצווה זו נאמר: "איש כי ידור נדר לה' ... ככל היוצא מפיו יעשה" - לפני הנדר היה הדבר מותר לאדם, והנה משקיבל עליו במבטא שפתיו את הנדר נאסר עליו הדבר בלאו של "לא יחל דברו" וב"עשה" של "ככל היוצא מפיו יעשה".

דיני נדרים מדגימים לנו את כוח הדיבור, הכוח המפריד בין מעלת האדם לבין הבהמות. המשמעות העצומה של דיבור האדם מונח בכך שכוח הדיבור מוציא לפועל את העומק הפנימי ביותר שטמון באדם: את כוח הדעת.

עד שהאדם מדבר, עובר הדיבור משלב המחשבה, עובר

מאמר השבוע דן בדיני הכשרת כלים הנלמדים ממלחמת מדין, ובדין כלי זכוכית בפרט. האם ניתן להכשיר כלי זכוכית? האם יש בכלל צורך בהכשרה? איזה מנהגים חלוקים יש בדבר? והאם יש חילוק לעניין זה בין חמץ בפסח לבין מאכלות אסורים של כל השנה? בשאלות אלו, ועוד, נדון במאמר השבוע.

הכשרת כלי זכוכית: שיטות ומנהגים¹

המקור התורני שממנו למדים דיני הכשרת כלים שהשתמשו בהם גויים הוא בפרשת מטות (במדבר לא, כא-כג). לאחר מלחמת מדין, התורה מבארת איך יש לנהוג בשלל המלחמה של כלי אוכל: "זאת חקת התורה אשר צוה ה' את משה. אך את הנהב ואת הפסף את הנחשת את הפזל את הבדיל ואת העפרת. כל דבר אשר יבא באש תעבירו באש וטהרו".

התורה מציינת ששה סוגים של מתכת. מכאן למדו חז"ל שישנם חומרים שאין אפשרות להכשיר אותם לאחר שנגעלו במאכלות אסורים. בפרט, התורה עצמה (ויקרא ו, כא) מציינת שכלי חרס שבושל בו קרבן חטאת דינו להישבר, בניגוד לכלי מתכת שניתן להכשירו.

למדנו אפוא שאין אפשרות להכשיר כלי חרס. כפי שמבואר בגמרא (פסחים ל, ב; עבודה זרה לד, א), כלים אלו בולעים טעם ממאכלים שמתבשלים בהם, ואילו תהליך ההכשרה (ובעיקר הגעלת כלים במים רותחים, במקביל לדרך השימוש בסירים) אינו מועיל להוציא מהם את הטעם שנבלע. כן נפסק בשולחן ערוך (אורח חיים תנא, כב) ביחס לכלי חסר (עם זאת, כאשר מדובר בשימוש בצונן, כתב בשולחן ערוך שאפשר להכשיר על-ידי הגעלה).

השאלה שכללים אלו אינם עונים עליו היא דינם של כלים אחרים, שאינם עשויים מתכת אך באותה מידה אינם כלי חרס. מה דינם של כלים אלו ביחס להגעלה ולהכשרה? בפרט, בעידן המודרני חשוב במיוחד המעמד של כלי זכוכית, שהשימוש בהם הוא עצום. האם ניתן להכשיר כלי זכוכית? האם יש צורך בהכשרה? האם יש חילוק לעניין זה בין חמץ בפסח לבין מאכלות אסורים של כל השנה?

בשאלות אלו, ועוד, נדון בהמשך הדברים.

עץ, אבן, עצם

הגמרא (פסחים ל, ב, בשם רב הונא בריה דר' יהושע) מציינת שניתן להכשיר כלי עץ, הגם שהם אינם מוזכרים בפסוק. במקום אחר (חולין כה, ב, בשם רב נחמן) מציינת הגמרא שכלים

1. מקורות רבים למאמר זה שאובים ממאמרו באנגלית של הרב יהודה שפיץ בעניין כלי פלסטיק. ראו: https://ohr.edu/this_week/insights_into_halacha/6296.

עצם (העשויים מעצמות) דינם ככלי מתכת - למרות שהנושא של הגמרא אינו הכשרת כלים, אלא קבלת טומאה.

דוגמאות אלו מובאות על-ידי הראשונים (ע"י רי"ף, פסחים ח, ב בדפי הרי"ף; רא"ש, פסחים ב, ז; מרדכי, פסחים אות תקנג), וכן נפסק בשולחן ערוך (תקנא, ח): "אחד כלי עץ ואחד כלי אבן ואחד כלי מתכת, דינם להכשירם בהגעלה". הרמ"א מוסיף "וכן כלי עצם צריכים הגעלה". ביחס לכלי אבן, דעת השולחן ערוך היא דעת הרמב"ם (חמץ ומצה ה, כה) שמשווה כלי אבן לכלי מתכת, ויש שחלקו על כך: בטור (אורח חיים תנא, ח) הביא בשם הרב האי גאון שכלי אבן דומים לכלי חרס, שאין להם הכשר. המנהג, כדעת השולחן ערוך, הוא להקל בכך. יש לציין את דברי הדרכי תשובה (יורה דעה קכא, כה), שכתב ביחס לכלי אבן שמה שיש להקל בהגעלה הוא רק בכלים העשויים לאבנים שלמות, ולא בכלים העשויים מאבנים טחונות או מחלקי אבנים המודבקים יחד. בשאר פוסקים לא מצאנו אבחנה זו.

כלי זכוכית

המעמד של כלי זכוכית שנוי במחלוקת רבתית בין הפוסקים הראשונים. מחלוקת זו יסודה ההסתכלות שלנו על כלי זכוכית: האם יש לראות בהם סוג של כלי חרס, כיון שהם עשויים מחול שמחממים לטמפרטורות גבוהות במיוחד, או שמא יש להסתכל על המוצר הסופי, שהוא חלק ביותר ואינו בולע טעם, באופן שאינו צריך הכשרה בכלל? דעה דומה מוזכרת בראשונים לעניין כלי אבן (ע"י ראב"ה, פסחים תסד; ר"ן, פסחים ח, ב מדפי הרי"ף), וייתכן שהדבר מוסכם יותר לעניין זכוכית.

למשל, דעת רבנו יחיאל מפריס (דברים מובאים בהגהות מיימוניות, הלכות חמץ ומצה ה, כה ובמרדכי, פסחים אות תקעד) היא שכיון שזכוכית נוצרת מן החול, דינה כדין כלי חרס, ואין לכלי זכוכית הכשר כלל. כן כתבו כמה ראשונים, כולל תרומת הדשן (א, קלב; ב, קנב) ואיסור והיתר (נח, נ). מנגד, דעת רבים מן הראשונים היא שכיון שכלי זכוכית הן "שיע" - חלקים - אין הכלים בולעים, ואינם צריכים הכשרה כלל. כן דעת רבנו תם (תוספות, עבודה זרה לג, ב), הר"ן (פסחים ט, א בדפי הרי"ף), הרשב"א (חלק א, סימן רלג), הרא"ש (פסחים ב, ח), ואחרים.

דעה שלישית, שהיא דעת מיעוט, היא שיש להשוות כלי זכוכית לכלי מתכת: הכלים בולעים טעם, וניתן להכשירם על-ידי בהגעלה. כן דעת הרמב"ם בפירוש המשנה למסכת עבודה זרה (ה, יב), וכן סבר הרא"ה (כפי שהובא בריטב"א, פסחים ל, ב). הרא"ה והריטב"א כותבים שאין לסמוך על כך לעניין השכרת הכלים, כי העדינות של כלי זכוכית תגרום לאנשים לחשוש מהכשרה כדין. חשש זה כבר מופיע בשולחן ערוך (תנא, ז) לעניין כלי שנהב ("קרן").

פסקי הלכות: כלי זכוכית בפסח

בשולחן ערוך (אורח חיים תנא, כו) פסק שזכוכית היא "זיע" ואינה בולעת, ולכן אין צורך בהגעלה והכשרה כלל. כן הדין לעניין מאכלים אסורים בשנה כולה, וכן הדין לעניין חמץ בפסח. על-פי דעת השולחן ערוך, רוב פוסקים ספרדים כתבו שאין צורך בהכשרה בכלי זכוכית (ע"י פרי חדש סימן כו; שו"ת יביע אומר ח"ד, אורח חיים סימן מא; שו"ת אור לציון ח"ג, י, יב), וכן המנהג הנפוץ בקהילות ספרד כיום.

מנגד, ישנם פוסקים ספרדיים שכתבו שאין להקל בכך, ונקטו שיש להחמיר כדעת הרמ"א (להלן). הידוע שבהם הוא הבן איש חי (שנה א, פרשת צו יד; שו"ת רב פעלים, ח"ג, אורח חיים כט), וכן כתבו תלמידיו.

דרך הרהור, ועד מעשה הדיבור עצמו. דרך הדיבור, אדם מעביר משמעות מתוכו החוצה - משמעות שהינה יציר כפיהן של חכמתו ובינתו, משמעות המיוחדת למעלתו כאדם.

המדרש תולה את סיבת הגלות הראשונה באיסור לשון הרע; אפילו הסיבה הראשונה שהביאה את יוסף מצרימה הייתה "דיבתם רעה" שהוציא על אחיו. כך הגלות האחרונה, שעדיין סובבת אותנו, הרי היא תולדת חטא הלשון: "על קמצא ובר קמצא חרבה ירושלים".

עד כמה שפגומים אנו בדיבורינו, פגומים אנו במהותנו; ועד כמה שפגומים אנו במהותנו, פרודים אנו בנפשנו, כי שלמות הנפש היא היא שלמות האומה.

ספר במדבר, ספר מלא בפורענות ובפרשיות קשות - בתוכם הקשה שבכולם, פרשת המרגלים של הוצאת דיבה על הארץ - מסתיים בקריאת פרשת השבוע על סף הכניסה לארץ ישראל.

עם סיום הספר, יה"ר שנזכה - בזכות תיקון חטאי הדיבור - בקרוב לשים את צרותנו מאחורינו, ולראות מהרה בקיבוץ גלותנו, בבניין מקדשנו, ובגאולה שלמה.

כולה, מנהג אשכנז הוא להחמיר בכלי זכוכית שאין להם הכשר. אך מה הדין כלפי כלי זכוכית שעברו הגעלה? האם הדבר מועיל בדיעבד? ושמא במצב של בדיעבד ניתן להקל, גם למנהג אשכנז, כפי השיטה המקלה שאין צורך בהכשרה כלל?

כמה פוסקים, כולל הרמ"א עצמו (דרכי משה תנא, יט) כתבו שהלכת הרמ"א היא רק לכתחילה. במצב של בדיעבד, כאשר הכלי עבר הגעלה כדין, מותר להשתמש בכלי זכוכית, אפילו בפסח.

הט"ז (תנא, ל) והאליה רבה (תנא, נד) מבארים שבמצב של בדיעבד, כגון כאשר המאכל כבר הוכן בכלי, יש לסמוך על דעת השולחן ערוך ואין צורך בהגעלה כלל. מנגד, המגן אברהם (תנא, מט) ואחרים (עי' חק יעקב סח; פרי מגדים, משבצות זהב ל; משנה ברורה תנא, קנה) כתבו שרק כאשר הכלי עבר הגעלה מותר, בדיעבד, להשתמש בו בפסח.

מנגד, דעת הגר"א (תנא, כו), וכן דעת הקיצור שולחן ערוך (קטז, יג) והערוך השולחן (תנא, נ) היא שאין להשתמש בכלי זכוכית אפילו בדיעבד, וכי יש להחשיבם בתור כלי חרס לכל דבר ועניין.

המשנה ברורה מסיק שבפסח מי שנתן מאכל חם בכלי זכוכית שהשתמשו בו לחץ רשאי להקל גם ללי הגעלה כלל, אך רק במקום הפסד מרובה ורק אם לא נעשה שימוש בכלי למשך כ"ד שעות. בנסיבות אלו, ניתן להקל כדעת השולחן ערוך, לפיה אין צורך בהגעלה כלל.

חרסינה, קורל, פיירקס, ועוד

פוסקים בדרך כלל מגדירים כלי חרסינה, גם כאשר מדובר בכלים המצופים זכוכית, בתור כלי חרס שאין להם הכשר. מנגד, יש לעתים מקום להקל בכלים שונים העשויים חרסינה, באופנים מסוימים וכאשר מדובר בשעת הדחק.

הלכות אלו כרוכות בפרטים רבים, וכמו כן יש להתייחס בנפרד לסוגים השונים של כלי זכוכית, שכיום הינם רבים.

בס"ד נקדיש לכלים אלו מאמר בפני עצמו, ונבאר בו את הסוגיות הקשורות ואת פסקי ההלכה.

בניגוד לדעת השולחן ערוך, דעת הרמ"א - לאור הראשונים האשכנזיים המוזכרים מעלה - היא שאין להקל בכלי זכוכית, אלא יש להחשיבם ככלי חרס שאין להם הכשר. הרמ"א מוסיף שכך המנהג בקהילות אשכנז - שאין מכשירים כלי זכוכית כלל.

כלי זכוכית במאכלות אסורים

הרמ"א מזכיר את החומרא ביחס לכלי זכוכית דווקא בהלכות פסח שבאורח חיים. ביורה דעה, בהלכות כשרות הכללים, הוא אינו מזכיר כלל את שיטתו לעניין כלי זכוכית. מכאן נקטו כמה פוסקים שיש לחלק בין פסח לבין מאכלות אסורים: לעניין פסח מנהג אשכנז הוא להחמיר שאין להכשיר כלי זכוכית, ואילו לעניין מאכלות אסורים בכל השנה ניתן להקל כשיטת השולחן ערוך. כן כתבו הכנסת הגדולה (יורה דעה קכא, הגהות על הטור אות כה, ובפרי מגדים, אורח חיים תנא, משבצות זהב לא; וביוורה דעה סימן קה, משב"ז א), היעב"ץ (מור וקציעה, סוף סימן תנא), ואחרים.

בשו"ת מנחת יצחק (ח"א, סימן פו) כתב שלעניין מאכלות אסורים של כל השנה יש להקל בהגעלה בלבד, גם אם אין להקל להשתמש בהם בלי הכשרה כלל. הרב שלמה זלמן אויערבך זצ"ל (הליכות שלמה, מועדים ח"ב, פסח פרק ג, הערה עה) כתב שיש להקל בכך גם ללא הגעלה.

מנגד, דעת הגר"א (הגהות ליורה דעה קלה, כח) היא שאין לחלק בין חמץ בפסח לבין מאכלות אסורים, אלא בשניהם שיטת הרמ"א היא להחמיר שאין להכשיר כלי זכוכית, ודינם ככלי חרס. גם הרב יעקב קמינצקי זצ"ל (אמת ליעקב, אורח חיים תנא, הערה תמוג) נקט בדעה זו, וביאר שמה שהקילו בכך הפוסקים הוא רק בדורות קדומים, כאשר לא ביטלו מאכלות אסורים בכלי זכוכית. כיום, שאין המצב כן, יש להחמיר בכלי זכוכית גם בשנה כולה.

לכתחילה או בדיעבד

למדנו אפוא שלכל הפחות לעניין פסח, ואולי אפילו לעניין השנה

שו"ת הלכתי

מתוך השאלות שנשאלו באתר האינטרנט din.org.il בשבוע האחרון

שבוע שחל בו בתשעה באב נדחה

שאלה:

האם בתשעה באב נדחה כמו השנה יש דין של שבוע שחל בו? (לגבי סעודת ברית מילה)

שלום רב

לגבי דיני שבוע שחל בו תשעה באב השנה שיום תשעה באב חל בשבת והתענית נדחית ליום ראשון, נחלקו הדעות כמובא בשו"ע בסי' תקנא, ומנהג הספרדים להקל בזה וכפי הכלל שבכל מקום שהביא השו"ע דעה אחת בסתם והשניה ביש אומרים הלכה כסתם, ראה כף החיים סי' תקנא ס"ק עח בשם הבן איש חי, ושו"ת יחוה דעת ח"ג סי' לט [אף שבכף החיים שם הביא שיש שהחמירו], אולם מנהג בני אשכנז להחמיר בזה כדעת המגן אברהם שם ס"ק לה [נפק"מ בכיבוס תספורת ולבישת בגדים מכובסים, לומר שהוא חיוב מדינא ולא ממנהג בעלמא]. אמנם לגבי ברית מילה כתב המגן אברהם שם שלכולי עלמא יש להקל!

שינה לחיילים לפני קריאת שמע

שלום! מה הדין לגבי חיילים שמפקדיהם אומרים להם (באופן חד פעמי) לישון כשעה לפני השקיעה, כך שלא התפללו ערבית, ושעת ההשכמה תהיה לקראת עה"ש, כגון שעה קודם, האם ניתן להתיר זאת? ועושים כן כי רוצים לקום למסע באמצע הלילה, וקשה להם לתכנן את הזמנים אחרת.

ראיתי שהשו"ע פסק שזמנה עד חצות הלילה, ובדיעבד יוצא בעה"ש, וכתב הבאה"ל שכן הלכה, אמנם בשעת הדחק יכול לסמוך על הרא"ש ושאגת אריה שסוברים שיכול לאחר עד סמוך לעה"ש, כגון כשלמד לאחרים. ולגבי האיסור לעשות מלאכות קודם ערבית, ובכלל זה שינה, לכאורה המפקדים נחשבים כשומרים, ולא סביר כלל שלא יקומו בזמן. וכתב בפס"ת ששומר מועיל גם לשינה א"כ הוא ג"כ ישן. וכאן איני יודע אם המפקדים ישנים.

תודה!

שלום וברכה

כיון שמדובר בקבוצה גדולה מאוד של אנשים, ואני מניח שיש הרבה שעונים מעוררים, ויש פחד של ענישה וכדומה, ואין אפשרות שלא יקומו לפני עלות השחר, יש לסמוך להקל, ובלבד שאכן יהיה זמן לפני עלות השחר לקריאת שמע. תפילת ערבית יתפללו לאחר פלג המנחה [ובכך יש גם עוד צירוף קטן, שיטת הראשונים שיוצאים באופן זה גם ידי חובת קריאת שמע, אף שאין הלכה כך].

שליח שאיבד שיק האם חייב לשלם

אני מורה בבית ספר, וקיבלתי מחבר צ'ק לתת למזכירות בית הספר לתשלום על חודש לימודים. הצ'ק כנראה נפל מהכיס שלי, ולצערינו מוצא לא ישר פדה את הצ'ק בצ'ינג.

האם אני חייב לשלם לחבר? או חייב לשלם למוסד?

שלום וברכה,

המוסד עדיין לא קיבל את תשלום, לכן מצידו אין לו קשר לנעשה, ואותו חבר עדיין נשאר חייב למוסד את הכסף - החוב בעינו עומד. הנידון הוא בינך - השליח, לבין החבר - המשלח. האם אתה חייב לשלם עבור אבדת הש"ק. התשובה היא: שליח דינו כשומר. והתורה מיעטה חיובי שומרים בעבדים קרקעות ושטרות. שטרות היינו כל דבר שאין גופו ממון, אלא יש לו ערך היות וניתן להפיק עימו תועלת. ש"ק נחשב לדבר שאין גופו ממון, ולכן שומר שקיבל ש"קים לידיו אין לו בהם חיובי שמירה כלל. ולכן השליח פטור מלשלם למשלח על אבדת הש"ק. ומאיך המשלח חייב לשלם שנית למוסד.

בהצלחה.

עבדים קרקעות ושטרות אין בהם חיובי שמירה - ראה סימן שא סעיף א. דעת הרמב"ם (הלכות שכירות פ"ב ה"ג) שאם פשע חייב לשלם, משום שפושע כמזיק בדיים. והש"ך (סימן סו ס"ק קכו ובסימן שא ס"ק ג). אמנם רבו החולקים עליו - השו"ע (סימן שא ס"א וסימן שו סעיף מ) פסק כדעת הראב"ד שפטור אפילו בפשיעה. וכן פסק בתומים ועוד. ולכן גם אם אבדת הש"ק הייתה בפשיעה לא ניתן לחייבו.

הרכבת שולחן מתקפל בשבת

שלום כבוד הרב שליט"א

יש לי שולחן מתקפל (של חברת כתר), כל זוג רגלים קבוע בציר כמו דלת ופשוט מסובבים אותו עד לזווית ישר כדי שהשולחן תעמוד אלא שבסוף הסיבוב צריך לקבוע את הרגלים על ידי מין תופסן שמתחבר אל הרגלים בצורה מהודקת, האם יש בעיה להדק דבר כזה בשבת. יש לציין שבלי לקבוע כך השולחן לא תוכל לעמוד ביציבות.

תודה רבה

שלום וברכה

אם מדובר בדבר שדרך לפרק ולחבר בו ביום, נחלקו בכך הדעות והמיקל יש לו על מה לסמוך, ואם אין דרך לפרק ולחבר דוקא בו ביום, לכל הדעות אסור לעשות זאת בשבת.

כיון שמדובר כאן בחיבור מהודק, הדבר תלוי במחלוקתם של השו"ע הרב והחזון איש בטעם שמותר לחבר כלים שעל ידי הברגה בשבת: השו"ע הרב סי' שיג סעי' כא כתב, שכיון שרגילים לחבר ולפרק בו ביום מותר. אולם החזון איש בס"נ ס"ק ט כתב, שטעם ההיתר הוא משום שהמכסה והכלי אינם מתאחדים אלא צורת השימוש היא כזו שמכסים ופותחים, כך שהכלי שלם גם לפני החיבור, בשונה משולחן למשל שאופן היות שלם הוא על ידי החיבור המהודק הזה. להלכה בשו"ת מהרש"ם סי' קיב [המובא בדעת תורה חלק ד] נקט להתיר והביאו להלכה בשמירת שבת כהלכתה, לכן המיקל יש לו בהחלט על מי לסמוך, מה גם שהמשנה ברורה בתחילת סי' שיג הביא בפשיטות את סברתו של השו"ע הרב, והמחמיר כדברי החזון איש תבוא עליו הברכה.